

Fakamatala ma'ae kakai fefine

Fekumi pe 'oku sai'ia ange 'a e kakai fefine' he sivi HPV fo'ou 'oku fai pe 'e kita' 'i he 'alu ki he toketā/neesi ke fai e sivi simia'

Ko e hā e 'uhinga e fekumi' ni?

Ko e fekumi' ni ke 'ilo pe' 'oku sai'ia ange 'a e kakai fefine he ngāue'aki e sivi fo'ou ki he sivi taungafanaū. Ko e sivi fo'ou' 'oku ngāue'aki 'e he kakai fefine 'a e suapu (swap) 'i ho kau ki tu'a honau taungafanaū ke 'ilo' pe 'oku nau ma'u 'a e human papillomavirus (HPV). Ko e HPV' ko e vailasi ia 'oku mafola 'i he fetaulaki 'a e kili-kili' pea 'oku iku ki he kanisā 'o e taungafanaū'. Ko e sivi fo'ou fai pe 'e kita' 'oku kehe ia mei he sivi simia angamaheni' 'a ia 'oku fai ia 'e he neesi' pe toketā', ka 'oku lelei tatau pē'.

Ko e fekumi' ni 'e tokoni ia ki he Potungāue Mo'ui' ke nau fakakaukau' pe 'e sivi fēfē'i 'a e kakai fefine he kaha'u'. Ko e taumu'a 'o e fakatotolo' ni' ke 'ilo pe ko hono ngāue'aki e sivi pe 'e kita' 'oku 'uhinga ia 'e tokolahi ange ai e kakai fefine te nau sivi' ke malu'i e kanisā taungafanaū. 'Oku mau faka'amu ke fakaafe'i atu 'a e kakai fefine Māori, Pasifika mo e 'Esia 'i 'Aokalani mo Uelingatoni' ke nau kau mai ki he fekumi' ni. Ki 'amui ange' ko e fai pe 'e kita' 'a e sivi' 'e toki faka'atā ki he kakai fefine mei he ngaahi kulupu kehe 'i Nu'usila'.

Ke fakafehoanaki 'a e sivi fo'ou fai pe 'e kita' mo e sivi angamaheni', ko e kakai fefine he fekumi ni' 'oku faka'ata ke nau fai 'a e sivi angamaheni 'o e sivi simia' 'oku fai 'e ho'o toketā pe neesi', mo e kakai fefine' 'oku faka'ata ke nau fai 'a e sivi fo'ou fai pe 'e kita'.

Ko e hā e me'a kuo kole mai ke u fai?

Kuo 'osi vahe koe ki he taha 'o e ngaahi kulupu 'e tolu'. Ko e polokalama komipiuta' 'oku ne tu'utu'uni 'a e kulupu ke ke kau ki ai'. Ko e ongo kulupu 'e ua' 'oku 'oange ke nau fai 'ekinautolu 'a e sivi pe kita' pea mo e kulupu 'e taha' 'e fakamanatu kiate kinautolu ke nau lava mai ke fai 'a e sivi simia angamaheni'. Ko e kakai fefine' 'oku 'oange ke nau fai 'a e sivi pe 'e kita' 'e lī meili atu 'enau pekete ki he sivi pe 'e kita' pe ko kole atu ke nau omi ki he kiliiniki'.

Ko e kotoa 'o e ngaahi sivi fai pe 'e kita', simia angamaheni', pe ko e sivi ke muimui' te ke fiema'u' 'oku 'oatu ta'etotongi kotoa pe he lolotonga 'o e fakatotolo ni.

Kapau 'oku ke loto ke ke kau mai ki he fekumi' ni' pea 'oku fiema'u ke ke fakamo'oni he foomu felotoi'

- Kapau kuo 'osi kole atu ke ke ha'u ki he kiliiniki' pea 'e fakahā atu 'e he neesi' 'a e vitiō 'oku ne fakamata'i' pe ko e hā e taumu'a' 'o e fekumi' ni' pea tali atu mo ho'o ngaahi fehu'i'. Pea ke toki ngāue'aki leva e naunau' mo e pepa fakahinohino' ki

hono fai pe 'e kita 'a e sivi' 'i he falekaukau 'o e kiliiniki'. Pea toki fakafoki leva 'a ho'o sivi ki he kiliiniki' 'a ia te nau toki 'ave leva ho'o sivi' ki he leepi ke fai 'ae sivi ki he HPV'.

- Kapau kuo fakamanatu atu ke ke ha'u ke fai ho sivi simia angamaheni', ko ho'o toketā' pe neesi te nau fai 'a e simia'.
- Kapau 'oku meili atu pe 'a e naunau sivi ki 'api', te ke fai pe 'e koe 'a e sivi 'i 'api 'o ngāue'aki pe 'a e naunau' mo e ngaahi tohi fakahinohino', pea fakafoki ho'o sivi 'o fakatatau pe ki he fakahinohino atu. Pea 'e 'oatu 'a e fika telefoni' ke ke ngāue'aki' kapau 'e 'i ai ha'o ngaahi fehu'i'.

Kapau te ke kau he taha 'o e ngaahi kulupu sivi ki he HPV

'E anga fēfē 'eku ma'u 'a e ngaahi ola 'o sivi fai pe kita'?

Ko e neesi he ako' pe ko ho'o neesi' pe toketā 'e toki fetu'utaki atu kiate koe' mo e ola ho'o sivi' 'i he lolotonga 'o e 'aho 'e 10 hili e fai ho'o sivi'. Kapau ko e ola ho'o sivi' 'oku 'ikai te ke ma'u 'a e HPV, pea 'e 'ikai te ke fai e koe ha me'a'. Pea ko e neesi' pe toketā te ne toki tala atu 'a e taimi ki ho'o sivi simia hoko'.

Ko e hā kapau ko e ola 'eku sivi 'oku ou ma'u 'a e HPV?

Ko e sivi' 'e 'asi ai 'oku ke ma'u 'a e HPV' 'oku 'IKAI 'uhinga ia kuo ke ma'u 'a e kanisa taungafanaū. Te mau kole atu leva ke ke ha'u ki he leepi' ke talanoa pe ko e hā e 'uhinga 'o e ola'.

Ko e ke fili pe 'a'au' pe te ke hoko atu 'o fai 'a e muimui'i e sivi' pe 'ikai. Ka 'oku mau fale'i malohi atu' ke ke fai 'a e sivi muimui'i ke sio ki ha ngaahi liliu he selo (cell) na'a fiema'u hano faito'o'. 'I he sivi muimui'i' ko e neesi' pe toketā 'i he kiliiniki fakafāmili' pe ko e kiliniiki 'a e falemahaki' 'a ia te nau sio ki he kau ki tu'a ho taungafanaū, pe ko e ngāue'aki 'a e simia' pe ko e hulu'aki e me'a faita' (colposcopy) pe ko e ngāue'aki loua. Ko e colposcopy ko e ki'i founa faingofua 'oku fai 'e he toketā taukei (specialist) ke sio ki he kau ki tu'a 'o e taungafanaū, 'E 'ikai ha totongi ki ha sivi ko hono muimui'i'.

Ko e neesi he fekumi' te ne toki fokotu'utu'u ha tokoni' ke ke a'u ai ki he kiliiniki', pe talanoa fekau'aki mo e 'uhinga 'o e ngaahi ola e sivi'. Te mau talanoa atu kiate koe' 'a hono muimu'i e sivi pea mo tali ho'o ngaahi fehu'i kotoa'. Te mau talanoa atu foki ki ho fāmili/whānau' kapau 'oku ke fiema'u ke fai pehē.

Na'a ke ongo'i fēfē 'i ho'o fai pe 'e koe 'a e sivi?

Te mau kole atu ke ke tali ha ngaahi fehu'i' fekau'aki mo ha fa'ahinga sivi simia na'a ke fai' pea anga fēfē ho'o vakai ki he sivi pe 'e kita'. 'Oku'ikai 'uhinga ia ke ke tali e ngaahi fehu'i' kapau 'oku 'ikai te ke loto ki ai.

To e fakamatala lahi ange

'I he peesi' ni 'oku 'i ai e ngaahi fakamatala lahi ange fekau'aki mo e HPV', kanisā taungafanaū, fakasi'isi'i e uesia 'a e kanisā taungafanaū pea mo e sivi 'o e HPV'.

Lahi ange fekau'aki mo e HPV

Ko e uesia 'e he HPV' 'oku angamaheni pe ia'. Ko e toko 4' mei he toko 5' 'o e kakai tangata' mo e kakai fefine' 'oku ma'u kinautolu 'e HPV 'i ha fa'ahinga taimi 'o 'enau mo'ui'.

‘Oku ai e fa’ahinga kalasi ‘o e HPV’ ‘oku nau ‘i he sino he taimi lōlōa. Ko e tokolahi e kakai fefine, ‘oku ma’u ‘e he HPV’ ‘oku ‘ikai fakatupunga ha palopalema’. ‘E hanga pe ho sino ‘o faka’auha e vailasi’ ‘iate ia pe’.

Ko e ma’u ‘o e HPV ‘oku ‘ikai ‘uhinga ia’ ko ho hoa ‘oku ta’eangatonu kiate koe’. ‘E lava pe ke ke ma’u ‘a e HPV’ kapau ‘oku ke nonofo pe mo ha tokotaha he taimi lōlōa, lolotonga ‘oku ‘ikai temo to e fehokotaki fakasino’, pe ko e fuoloa e ‘ikai to e fehokotaki fakasino’.

To e tanaki atu fekau’aki ‘a e HPV mo e kanisā taungafanaū

Ko e kalasi mahino ‘o e HPV ‘oku nofo pe ia he sino he vaha’a taimi lōlōa’ pea ‘e fakatupunga ke liliu e selo’ ‘i he kau ki tu’a ‘o e taungafanaū’ te ne fakatupunga e kanisā taungafanaū.

Ko e kalasi angamaheni ‘o e HPV’ ‘oku ne fakatupunga e liliu ‘a e selo’ ‘o iku ai ki he kanisā ‘o e taungafanaū’ ‘oku ui ko e HPV 16’ mo e HPV 18’. ‘Oku to e ‘i ai e kalasi ‘e 12 kehe ‘o e HPV’ oku nau liliu e selo’ ‘o iku ai ki he kanisa taungafanaū. ‘Oku to e ‘i ai pe foki e kalasi kehe ‘o e HPV’ ‘oku ne fakatupunga e fanga ki’i liliu si’i pe’ ki he selo ‘o e kau ki tu’a ‘o e taungafanaū, pe ko e taimi e ni’ihi ko e tona ‘i he ‘okani fakafanaū (genital warts). Ko e kalasi ko’eni’ ‘oku fa’a mole pe ia mei he sino’ he ta’u ‘e taha ki he ua’ pea ‘oku ‘ikai te ne fakatupu e kanisā taungafanaū.

‘E anga fēfē ‘etau fakasi’isi’i e tu’unga fakatu’utāmaki ‘o e kanisā taungafanaū?

Ko e founga lelei taha ke fakasi’isi’i ai e fakatu’utamaki ‘o e kanisā taungafanaū ko ho’o fai ma’u pe ho sivi taungafanaū mo e neesi’ pe toketā’.

‘Oku anga fēfē hono faito’o e HPV?

‘Oku ‘i ai e ngaahi faito’o ki he liliu e selo he kau ki tu’a ‘o e taungafanaū’ ‘oku ne fakatupu e HPV. Ko e ‘uhinga ia ‘oku mahu’inga ai kiate koe’ ke ke muimui’i e ngaahi sivi’ kapau ko e ola ho’o sivi’ ‘oku ‘asi ai ‘oku ke ma’u e taha ‘o e ngaahi fa’ahinga kalasi ‘o e HPV’ ‘oku ne fakatupunga e kanisā taungafanaū. Ko e faito’o’ ‘oku fai ia he kiliiniki ‘a e falemāhaki’ pea ‘oku ola lelei ‘aupito hono ta’ofi e liliu fakatu’utāmaki ‘a e selo ‘o iku ki he kanisā taungafanaū.

Fakalahi fekau’aki mo e HPV sivi pe ‘e kita’

Ko e sivi fo’ou ‘oku te fai pe ‘e kita’ ko e sivi tonu ‘aupito ki he HPV’. ‘Oku ‘ikai fiema’u ia ke ke ‘ilo pe ‘oku ‘i fē ho kau ki tu’a ho taungafanaū’ ke fai ‘a e sivi’. Ko e sivi fo’ou fai pe ‘e kita’ ‘oku ‘ikai ke ne to e sivi ‘e ia ha fa’ahinga mahaki pipihi ‘o e fehokotaki fakasino (STIs), ‘o hangē ko e chlamydia pe HIV’.

Ko e ngaahi sivi HPV ‘e ni’ihi’ ‘oku lolotonga ma’u atu fakataha mo e sivi simia’ ‘oku fai ‘e he toketā mo e neesi’. Ko e sivi fai pe ‘e kita’ ‘oku ‘ikai faka’ata ia ki he kakai fefine kotoa pe’. Ko e sivi fai ‘e kita’ ‘oku faka’ata pe ia’ ki he kakai fefine ‘oku nau kau ki he fekumi’ ni’. Kapau, ‘i ha fa’ahinga taimi’, ‘oku ke loto ai ke ‘oua te ke to e kau mai ki he sivi fai pe ‘e kita’ ka ke kau ki he sivi simia’, talanoa ki ho’o neesi he ako’ pe ko ho’o toketā fakafāmili’ pe neesi’.

Ko hono fai pe ‘e kita’ ‘a e sivi HPV ‘oku totonu pe?

Ko e kakai fefine ‘e ni’ihi ko ‘enau fai e sivi pe ‘e kita’ ‘oku faingofua ange ia he fai e simia’ mo ‘enau neesi’ pe toketā.

Kapau kuo ke ‘osi tafa ‘o to’o ho taungafanaū, ‘eke ki he neesi he ako’ pe ko e sivi pe ‘e kita’ ‘oku taau mo koe’.

Kapau kuo ke ‘osi huhu malu’i HPV’, ‘oku lava pe ke ke kau ki he fekumi’ ni’.

‘Oku to e ‘i ai ha ngaahi fakatāmaki kehe mo e sivi pe ‘e kita’?

‘I Nu‘usila’ ni ‘oku mau fale‘i koe ke ‘oua te ke fai ‘a e sivi ni’ kapau ‘oku ke feitama’. Kaekehe, ‘i tu‘a pule‘anga’, ko e kakai fefine feitama’ kuo nau ‘osi fai ‘a e sivi pe ‘e kita’ pea kuo te‘eki ke lipooti ha palopalema’.

Ko hai ‘oku ne fai ‘a e fekumi ni?

Ko e ‘Univesiti Massey, Waitematā District Health Board, Auckland District Health Board, Hutt Valley District Health Board mo e Capital & Coast District Health Board ‘oku nau ngāue fakataha mo e ngaahi killiniki fakakolo ke fakahoko ‘a e fekumi’ ni’.

Nofo mei he fekumi ni.

Ko ho‘o kau mai ki he fekumi’ ni’ ko ho‘o fili pe ‘a‘au’. ‘Oku malava pe ke ‘oua te ke kau mai ki he fekumi’ ni’, pe ko ho‘o nofo mei he fekumi’ ni’ ‘i ha fa‘ahinga taimi pe’. Ko ho tokangaekina’ ‘e ‘ikai uesia ia ‘i ha fa‘ahinga taimi pe’. Kapau te ke nofo mei he fekumi’ ni’, te mau kei tauhi ‘a e ngaahi fakamatala kuo mau tānaki ‘ki he ‘aho na‘a ke nofo ai. ‘E ‘ikai te mau to e tānaki ha ngaahi fakamatala fo‘ou he hili ko ia.

Felotoi ki ha to e fakatotolo’ pe to e fengau‘aki ange (fili pe).

Te mau kole atu ‘aki ha‘o loto ki ai’ kapau ‘oku ke ma‘u e taha e ngaahi kalasi ‘o e HPV’ te ne fakatupu e kanisā, ke mau tauhi e kongā ho samipolo’ ki ha to e sivi’ ange ki he kalasi vailasi ‘oku ma‘u’. ‘E tokoni eni kiate kimautolu’ ke mau to e mahino‘i ange fekau‘aki mo e vailasi HPV ‘i Nu‘usila ni’. Ko e sivi ‘ata‘ata pe ki he kalasi ‘o e HPV’ ‘e fai ki ho‘o samipolo. Ko e samipolo ‘e tuku pe ia ‘i Nu‘usila’ ni, pea ‘e tauhi ia ‘i he Leepi Fakatolotolo ‘a e Senitā ki he Mo‘ui ‘a e Kakai ‘i he ‘Univesiti ‘o Massey ‘i Uelingatoni ‘o ‘au ki he ta‘u ‘e 10. Kapau te ke nofo mei he fekumi’ pea ke ‘eke leva ki ho samipolo ke faka‘auha’.

‘E lava pe ke mau fetu‘utaki atu ki he kakai fefine ‘e ni‘ihi’ hili hono fai pe ‘e kita ‘e sivi’ ke ‘eke atu ha ngaahi fehu‘i fekau‘aki mo ‘enau a‘usia’. Te ke fili pē pe te ke to e talanoa mai kiate mautolu’ pe ‘ikai’. Ko ho tokangaekina’ ‘e ‘ikai uesia ia’ kapau ‘e ‘ikai te ke loto ke to e talanoa mai kiate kimautolu’.

Totonu Fakafo‘ituitui mo e fakapulipuli

Ko ho‘o ngaahi fakamatala kotoa pe’ ko e kongā ‘o e fekumi’ ni’ ‘e tauhi fakapulipuli ia’. ‘E ‘oatu kiate koe’ ‘a e fika ki he fekumi’ ko ia ko ho hingoa ‘e ‘ikai ngāue‘aki ia ‘i he lekooti ‘a e fekumi’. Ko e timi fekumi pe’ te nau sio ki he ngaahi fakamatala’ mo e ola ho‘o sivi’. Ko e ola ho‘o sivi ‘e vahevahe ia mo ho‘o neesi’ pe toketā fakafāmili, ke fakapapau‘i ‘oku ke ma‘u pe ‘a e totonu hono muimui‘i ho sivi’. ‘I he founga tatau pe mo e simia’, ko ho hingoa mo e ola ho‘o sivi’ ‘e tauhi ia ‘i he National Cervical Screening Programme Register mo e taha ‘o e leepi lesisita’ (TestSafe/Éclair). Ko e ngaahi fakamatala kotoa pe’ mei he fekumi’ ni’ ‘e faka‘ilonga‘i ia ko e fakatotolo’ ‘i he lesisitā. Ko e ngaahi fakamatala mei he fekumi’ ni’ ‘e to e ‘oatu ia ki he kau ngāue taukei ki he mo‘ui’ ‘oku nau kau ki hono tokangaekina koe’. Ki he kau ngāue pe kuo ‘osi fakapapau‘i’ ‘i he polokalama sivi taungafanaū’ mo e kau gāue taukei ki he mo‘ui’ ‘e malava ke nau sio ki he ngaahi fakamatala ‘i he fekumi’ ni’.

Ko e sivi pe ‘e kita’ pe simia’ ‘e tauhi ia ‘i he leepi ki he taimi tatau pe’ (ke vakai‘i pe ki he tukunga)

Polokalama Fakalotofonua ki he Sivi e Taungafanaū (NCSP)

‘Oku malava pe ke ke toe ma’u atu ha ngaahi fakamatala ki he sivi e taungafanaū pea mo hono muimui’i ‘e sivi ‘i he uepisaiti www.timetoscreen.nz

Ko e kakai fefine kotoa pe ‘oku kau mai ki he fekumi’ ni’ ‘e fakaafe’i atu ke mou to e foki mai ki ha to e sivi simia’ ‘i he taimi hoko ke fai ai’. Ko e NCSP ‘oku ne fale’i atu e kakai fefine kotoa ‘oku puke ha fa’ahinga ‘au makehe’, langa e kona’ pe tu’u mai’aki hangē ha pela’ ke mou sio ki he toketā ‘o ‘oua to e tali ki he sivi simia hoko’.

Fakamatala ACC

‘Oku ‘ikai gali te ke lavea he fekumi’ ni. Kapau leva ‘e hoko’, ‘e malava pe ke ke ma’u ‘a e tokoni fakapa’anga mei he ACC’ ‘o tatau tofua pe mo ha’o lave mei ha fakatu’utāmaki he ngāue’ pe ko ‘api’. Kuo pau ke ke fakahū ha tohi kole ki he ACC, ‘a ia ‘oku fiema’u ha ngaahi taimi ke fai ai hono vakai’i. Kapau ko ho’o tohi kole’ ‘e tali’, pea te ke ma’u leva ha tokoni fakapa’anga’ ke tokoni atu ki ho fakaakeake’.

Further information Ngaahi to e fakamatala

Fakamālō atu he fakakaukau ke ke kau mai ko e kongā ‘o e fekumi’ ni’. Kapau ‘e to e ‘i ai ha’o fehu’i, pe lāunga fekau’aki mo e fekumi’ ni, te ke lava pe ‘o fetu’utaki mai ki he taki fakafaito’o ‘o e fekumi’:

Dr Karen Bartholomew

Public Health Physician, Waitematā DHB and Auckland DHB

Telefoni: 09 486 8920 ext 5434, Telefoni To’oto’o: 021 211 5629

Karen.Bartholomew@waitematadhb.govt.nz

Ki ha fale’i ki he ‘ulungaanga fakafonua:

Helen Wihongi (Māori) Telefoni to’oto’o: 021 020 31167

Samantha Bennett (‘Esia) Telefoni to’oto’o: 021 790 802

Sulu Samu (Pasifika) Telefoni to’oto’o: 021914790.

Ko e fekumi’ ni kuo ‘osi faka’ata fakalao ia (ethics approval) (fika: 17/NTB/120)